

МІКРОКРЕДИТУВАННЯ ЯК СПОСІБ ФІНАНСУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

У статті розглядаються питання, що розкривають поняття, мету, особливості та програми мікрокредитування як способу фінансування малого бізнесу.

Ключові слова: мікрокредитування, мікрокредит, програми мікрокредитування, міжнародні фінансові інститути.

Ідея мікрокредитування з'явилася близько 27 років тому як стратегія боротьби з бідністю і була успішно впроваджена в Бангладеш. З тих пір зміст цього поняття значно змінився та розширився, проте незмінною залишилася основна концепція: мікрокредитування – це можливість, шанс вижити для тих, хто традиційно ніколи не претендував на будь-яку зовнішню фінансову допомогу: найбідніші верстви населення, для яких вибратись із кола бідності без допомоги майже неможливо; бізнесмени-початківці, які потребують стартовий капітал; малі та мікро підприємці, які звичайно залишаються поза сферою уваги банків.

Щоб розкрити економічну сутність поняття “мікрокредитування”, необхідно проаналізувати, які цілі звичайно ставляться перед ним. Як правило, перед мікрокредитуванням ставлять одну з наступних трьох задач [3]:

- надання мікропідприємству венчурного капіталу на ранній стадії розвитку з тим, щоб в майбутньому забезпечити ріст підприємства та створення робочих місць;
- надання можливостей для зниження рівня бідності;
- надання кредитів малим підприємствам, які не мають доступу до банківських кредитів.

Треба зазначити, що мікрокредитування – це поняття, яке характерне більше для “практичної” сфери економіки, ніж для теоретичної: воно виникло у відповідь на реальні потреби економіки перехідного типу і носить суто прикладне значення. Тому ця економічна категорія майже не розглядається в навчальній літературі і не обговорюється науковцями, а визначення поняття “мікрокредит” можна знайти лише в конкретних програмах організації мікрокредитування.

Так, Фонд “Євразія”, що є однією з провідних організацій з підтримки малого бізнесу, визначає мікрокредитування як “кредитування починаючого бізнесу, з ненадійною заставою, з розміром кредиту не більше 100 тис. рублів (близько 5 тис. дол. США) на строк не більше 4-5 місяців, що надається на ринкових умовах” [2].

Відповідно до методик декількох інших всесвітньо визнаних фондів підтримки малого підприємництва (наприклад, Фонду Грамін), “мікрокредитування – це надання позик невеликого розміру (від десятків до кількох тисяч доларів, залежно від місцевих умов) найбільшим, які не мають доступу до традиційної банківської системи”.

Відповідно до Програм мікрокредитування Європейського Банку Реконструкції та Розвитку мікрокредитування полягає в наданні мікрокредитів та мінікредитів. Мікрокредитами називаються всі кредити до 30000 дол. США, які надаються підприємцям для вирішення різних виробничих задач (поповнення товарних запасів або запасів сировини, придбання торгового і виробничого обладнання, ремонт приміщення, придбання нерухомості і автотранспортних засобів) строком до 9 місяців. Малі кредити – це кредити від 20000 до 150000 дол. США, які надаються на більш капітальні цілі (придбання обладнання, ремонт приміщення, придбання нерухомості) на строк до 24 місяців. Згідно з методикою Німецько-Українського Фонду до мікрокредитів належать кредити, що надаються за таких самих умов, але розміром 100-15000 німецьких марок, а до мінікредитів – 15000-50000 німецьких марок [4].

Отже, три наведені вище визначення відображають три різні типи мікрокредитів відповідно до різних задач, які перед ними ставляться (надання стартового капіталу, підвищення рівня життя населення, розвиток

існуючого малого бізнесу). Із прийняттям закону України “Про створення спеціальних закладів з мікрокредитування”, проект якого вже досить довго обговорюється в пресі та на регіональних слуханнях, поняття “мікрокредит” набуває однозначного (принаймні, офіційного) тлумачення: “це кредит, розмір якого не перевищує в гривневому еквіваленті 15000 євро, що надається на строк до одного року і не вимагає обов’язкового забезпечення заставою”.

В цілому можна помітити існування двох критеріїв віднесення кредитів до розряду мікро: розмір позики та цільова група позичальників. Деякі програми націлені на надання кредитів в дуже невеликих сумах без пред’явлення будь-яких вимог до позичальників та їх поточного фінансового стану (наприклад, кредити фізичним особам, що знаходяться за межею бідності та потребують коштів для виходу з такого стану); інші (наприклад, ЄБРР та НУФ), навпаки, кредитують виключно малі підприємства та приватних підприємців зі створенням або без створення юридичної особи, приділяють велику увагу результатам поточної господарської діяльності позичальника, а також вартості та ліквідності забезпечення, тоді як суми кредитів (до 125000 дол. США) навряд чи можна назвати мікро або навіть міні.

На наш погляд, найбільш вичерпним є наступне визначення мікрокредитування: це надання невеликих короткострокових позик підприємцям, що зайняті у сфері малого та мікробізнесу, а також людям, що проживають у бідності, з метою їх самозайнятості або підвищення рівня їх добробуту.

Згідно зі світовими стандартами, мікрокредити можна класифікувати за такими факторами, як джерело фінансових коштів та цільова група підприємців, що кредитуються. Стосовно останнього, то це переважно приватні підприємці з різним ступенем стабільності та ліквідності активів, малі підприємства, фізичні особи, що збираються відкрити свій бізнес. Щодо першого критерію, то як кредиторів виділяють державні фонди підтримки малого підприємництва, кредитні спілки, міжнародні мікрофінансові інститути,

банки, венчурні фонди, служби зайнятості тощо. Причому найбільшу питому вагу (близько 75 %) займають комерційні банки. Це пояснюється наявністю певних вимог до організацій-кредиторів. Організації з мікрокредитування повинні прагнути до збільшення числа клієнтів і підвищення власної рентабельності. Мікрокредити повинні надаватися на умовах, які відповідають ринковим. Комерційні програми мікрокредитування краще задовольняють потреби клієнтів. Такі кредитори вселяють більше довіри як надійні ділові партнери, а їх міркування про бізнес-планування і управління фінансами більш переконливі, оскільки вони самі займаються бізнесом.

За світовими стандартами, мікрокредитування від інших видів кредитів відрізняють декілька принципових особливостей:

- сума кредиту, що надається в перший раз, як правило, не перевищує 50 % ВВП на душу населення тієї країни, де здійснюється програма мікрокредитування. Після своєчасного повернення позики клієнт при наступному зверненні до банку може розраховувати на більшу суму;
- мікрокредити надаються, як правило, на строк до 12 місяців;
- процентні ставки за мікрокредитами знаходяться на рівні ринкових значень для банківських кредитів, або перевищують їх;
- як основна форма забезпечення виступає не застава, а порука групи позичальників. На думку кредиторів, саме така форма забезпечення дозволяє досягти 95-98 % поверненості кредитів;
- мікрокредитування звичайно здійснюється не у вигляді ізольованої фінансової допомоги, а в рамках спеціальних програм, які поряд з кредитуванням пропонують клієнтам комплекс інформаційних, освітніх, соціальних програм. Такі організації прийнято називати інститутами мікрокредитування.

Роль інститутів мікрокредитування можуть виконувати:

- банківські установи;
- кредитні спілки;
- суспільні організації.

Всіх їх, незважаючи на різну організаційну форму, об'єднує в одну групу та відрізняє від звичайних комерційних банків наступне:

1. Ці інститути мають свою клієнтуру. Клієнтами інститутів мікрокредитування, як правило, є незаможне населення, підприємці-початківці та суб'єкти малого підприємництва.
2. Інститути мікрокредитування використовують особливу, відмінну від банківської, методику надання кредитів, яка, зокрема, ліберально ставиться до забезпечення кредитів та спирається здебільшого на інформацію, отриману при особистому контакті з клієнтом, і його бажанні повернути позику.
3. Як і комерційні установи, зацікавлені в отриманні прибутку, інститути мікрокредитування намагаються знайти оптимальне співвідношення між ризиком та принципом довіри.
4. Мікрофінансові інститути, як правило, мають особливу структуру кредитного портфеля. По-перше, співробітник великого інституту мікрокредитування може одночасно обслуговувати до 400 клієнтів. По-друге, частка прострочених та неповернених кредитів звичайно знаходиться на надзвичайно низькому рівні (до 1 %).
5. Особливою є типова структура інститутів мікрокредитування: мережу дрібних підрозділів, що працюють з клієнтурою за місцем проживання, які об'єднані головним офісом, що надає фінансову, технічну та управлінську допомогу.

В Україні організація мікрокредитування здійснюється на даний момент переважно на основі фінансування та згідно з методикою Європейського Банку Реконструкції та Розвитку та Німецько-Українського Фонду. Ці дві організації впроваджують "Програму мікрокредитування в Україні", в якій визначені основні принципи, особливості та умови мікрокредитування, що є

обов'язковими для всіх банків країни, які є її учасниками.

Програма має на меті досягнення декількох взаємопов'язаних цілей:

- надання кредитних коштів мікропідприємствам та малим підприємствам;
- надання технічної підтримки українським комерційним банкам в питанні сприяння розвитку зазначених цільових груп;
- як результат, створення умов для довготривалого фінансування мікропідприємств та малих підприємств на базі українських комерційних банків.

При цьому ставляться такі завдання:

- посилення банківських структур в плані надання малих кредитів шляхом застосування відповідної кредитної технології, створення відділів кредитування мікробізнесу і малого бізнесу і адаптації банківських структур і процесу кредитування;
- надання малим підприємствам і підприємцям, особливо тим, які досі не мали доступу до банківських кредитів, надійного і стабільного джерела фінансування для розвитку бізнесу.

У зв'язку з цим особлива увага приділяється роботі з неклієнтами банку. При цьому обов'язковою передумовою для участі банку в програмі мікрокредитування є те, що підприємства і підприємці, які не є клієнтами банку, можуть стати позичальниками банку в найкоротші терміни, навіть не відкриваючи поточного або депозитного рахунків у банку.

Отже, для визначення цільової групи позичальників Програма відображає суб'єктів господарської діяльності у вигляді піраміди і зосереджує увагу на її нижніх сходинках. Таким чином, всі мікропідприємства і малі підприємства, а також окремі приватні підприємці є цільовою групою програми мікрокредитування. Кожне підприємство, у свою чергу, може мати свою специфіку і суттєво відрізнятися від інших.

Виходячи з цього, можна розділити цільову групу на дві підгрупи:

- підприємства з високим ступенем формалізації бізнесу (формальний сектор);

- підприємства з низьким ступенем формалізації бізнесу (неформальний сектор).

Кожна з цих двох груп має цілий ряд особливостей, які необхідно враховувати при аналізі підприємства. Основна частина цільової групи і, власне, велика частина потенційних клієнтів в рамках програми мікрокредитування належить до другої групи – неформального сектора.

Основні умови мікрокредитування у банках України визначені ЄБРР і НУФ і є приблизно однаковими в усіх банках. Кредити надаються тільки тим підприємцям, які вже мають свій бізнес. Виключення може бути зроблене лише для нового підприємства, що засноване вже працюючими юридичними особами і за яке вони поручилися своїм майном.

Для отримання мікрокредиту необхідно надання застави (бланкові кредити не видаються). У більшості банків як застава, крім нерухомості, можуть прийматися автомобілі (причому без фізичного вилучення заставленого автомобіля), домашні електропобутові прилади, товарна продукція на складі, обладнання. Складання бізнес-плану, як правило, непотрібне: кредитні експерти банку виїжджають на місце роботи позичальника і самі складають висновок про можливість видачі кредиту.

Розмір кредиту залежить від фінансово-економічних можливостей підприємства (насамперед) та від застави і може складати від 100 до 125 тис. дол. США. Термін кредиту, в основному, коливається від 3 місяців до 2 років. Процентна ставка істотно варіюється залежно від банку, розміру кредиту (чим більша сума, тим менша ставка) і специфіки бізнесу позичальника – від 11,75-12,5 % річних до 18-24 % річних у валюті і 30-36 % річних в гривневому еквіваленті.

Рішення про видачу кредиту приймається банком, а також представником ЄБРР і НУФ, залежно від розміру кредиту і складності структури підприємства позичальника в термін від декількох годин до двох тижнів.

Обов'язковою умовою мікрокредитування по лініях ЄБРР і НУФ є щомісячне погашення кредиту рівними частками. Хоча в кожному банку, за свідченням банкірів, існує власний

гнучкий підхід до визначення “рівності” частки при щомісячному погашенні кредиту. Якщо позичальник відповідає критеріям видачі кредиту банком, ця незручна для підприємців умова західних інвесторів може бути дещо пом'якшена. Проте зараз переважну частку позичальників по програмах мікрокредитування складають торгові підприємства (від 56 до 90 % кредитного портфеля в різних банках), для яких щомісячне погашення кредиту не є проблемою завдяки швидкій оборотності грошей.

Отже, програми мікрокредитування, запропоновані міжнародними фінансовими інститутами комерційним банкам України, є радикально новими на ринку кредитування. Вони пропонують однаково привабливі умови двом групам економічних агентів – банкам та суб'єктам господарської діяльності – малим підприємствам та приватним підприємцям – інтереси яких у цій сфері традиційно вступають у конфлікт. Досвід українських банків у цій сфері ще недостатньо довгий, щоб можна було з впевненістю говорити про успіх програм мікрокредитування, проте кількадесятирічний досвід інших країн свідчить про їх високу ефективність. Аналіз досвіду інших країн з економікою перехідного типу, а також оцінка ринку мікрокредитування в Україні можуть бути корисними для завершення дослідження основ організації мікрокредитування та визначення його перспектив для України.

Список літератури

1. Микрокредит в странах с переходной экономикой. Программа развития местной экономики и занятости / Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). – Париж, 1996. – 164 с.
1. Финансовые услуги для малого бизнеса и индивидуальных предпринимателей. Информационно-аналитический справочник. В 2-х т. / Серия “Бизнес-Тезаурус” (аналитические справочники для российского бизнеса). – М., 1999. – 362 с.

Summary

Questions, which reveal notion, purpose, particularities and programs of the microlending as way of the small business financing, are considered.

Слав'янська Н Г. Мікрокредитування як спосіб фінансування малого бізнесу / Н.Г. Слав'янська // Вісник Української академії банківської справи. - 2002. - № 2. - С. 78–81.